

NERAZUMEVANJE IN OBVLADOVANJE TUJEGA

IZ-REDNOST NA OZADJU MODERNEGA MIŠLJENJA REDA

Andraž DOLINŠEK

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000
Ljubljana, Slovenija

dolinsek.andraz@gmail.com

Povzetek

Članek obravnava položaj in spremembe v odnosu do tujega v kontekstih mišljenja reda, kakor ga pojmuje Waldenfels, in Gadamerjeve filozofske hermenevtike. Avtor analizira problem absolutizacije tujega znotraj konteksta kolonializma, kakor ga razume Achille Mbembe. Hkrati obravnava »produkcijo« absolutno tujega ne zgolj s preходом iz relativne tujosti, temveč neposredno iz lastnega. Pri tem se opira na koncepta izjemnega stanja in imunizacije ter opozarja na težavni status in

problematično obravnavo tujega v okviru spopadanja s pandemijo bolezni COVID-19. Opredeljuje zagato hermenevtike v odnosu do absolutiziranega tujega. Rešitev zanjo vidi v odpiranju hermenevtike za vprašanja moči oz. vprašanja političnega, kar stori z vpeljavo pojma nerazumevanja, kakor ga razume Rancière, in s specifičnim razumevanjem pojma političnega. Vzpostavlja enakost pogojev javljanja med tujim in znanim. Nazadnje rekonceptualizira pojem tujega kot nečesa iz-rednega, kar je vselej hkratno z lastnim in je kot tako konstitutivno za mišljenje reda in vpraševanje po smislu.

Ključne besede: tuje, mišljenje reda, kolonializem, nerazumevanje, iz-redno.

Disagreement and the Controlling of the Alien. The Extra-Ordinary against the Backdrop of the Modern Thought of Order

Abstract

82

The article discusses the changes in the concept of the alien as it relates to forms of order analyzed by Waldenfels as well as to philosophical hermeneutics developed by Gadamer. The absolutization of the alien is observed through the lens of colonialism as critiqued by Achille Mbembe. The author also introduces the concept of “production” of the absolutely alien, which no longer arises only through the transition from the relative to absolute alien, but is from the ordinary itself. The process of production is critically examined through the example of the COVID-19 pandemic, utilizing the concepts of immunization and the state of exception. Exposing hermeneutics to the questions of power and the political and utilizing the concept of disagreement as proposed by Rancière, allows for a reinterpretation of the absolutely alien as being something extra-ordinary, yet always present in the constitution of the modern order as well as of all forms of understanding.

Keywords: the alien, order, colonialism, disagreement, the extra-ordinary.

Uvod

Vprašanje, ki se ga lotevam v pričujočem delu, je vprašanje o pojmovanju, razumevanju in položaju tujega. Tuje – nemško »*das Fremde*«, angleško »*alien*« ali »*foreign*« – v nadaljevanju ne bo uporabljeno preprosto kot sopomenka za različno ali drugačno, kakor je denimo hruška drugačna od jabolka ali miza drugačna od postelje (Friesen 2012, 70). Izraz opisuje nekaj dinamičnega, nekaj, kar ni zgolj diametralno nasprotje lastnega (Friesen 2012, 71),¹ temveč je pomensko večplastno. K vprašanju tujega pristopam iz dveh različnih, a povezanih kontekstov. Na eni strani gre za odnos, ki ga do tujega vzpostavlja moderno mišljenje reda, kot ga koncipira Bernhard Waldenfels, na drugi pa za pristop filozofske hermenevtike in položaj tujega v strukturi vpraševanja po smislu. Pri vprašanjih filozofske hermenevtike se opiram predvsem na Gadamerja. Tuje skušam – v več korakih ter spremljajoč težave in zlorabe, ki sicer nastopijo ob spremembah v njegovem pojmovanju – opredeliti kot nekaj, kar je vselej že tu in je kot tako ključni element mišljenja reda na eni strani in bistvena točka dostopa do smisla na drugi.

Da bi došel do takšne opredelitve, je potrebna pot, ovinki katere tvorijo strukturo mojega dela. Najprej skušam orisati in razjasniti pojmovanje reda v njegovem prehodu iz celokupnega reda, ki – skladno s poimenovanjem – zajema življenje v celoti (Waldenfels 2006, 11), v pravno-formalni temeljni red, ki vizijo celotnosti postavlja pod vprašaj (ibid., 16). Pri tem odprem vprašanje vznika drugosti – tega, kar bom pozneje imenoval tuje – kot nečesa, kar je potrebno in mogoče preseči in s tem integrirati (Waldenfels 1998, 16) v redu samem. V drugem koraku – analogno prvemu – popišem premik od klasične do filozofske hermenevtike (Gadamer 1999b, 9), s čimer se ponovno dotaknem vprašanja relacije med tujim in znanim (ibid., 41), tokrat v kontekstu vpraševanja po smislu. Tuje, ki vznikne v obeh pojmovanjih, je relativno tuje, tisto tuje, ki je prvenstveno tuje zgolj zato, ker je tuje za nas same.

V naslednjem koraku se moja pot osredini na spremembo v statusu tujega, ki jo prvenstveno izvede moderno mišljenje reda. Gre za premik od relativnega tujega k absolutno tujemu. Absolutno tuje je tu razumljeno – preprosto rečeno – kot zavrnjeno tuje, s katerim se nikakor ni mogoče razumeti ali sporazumeti. Absolutizacijo tujega skušam pojasniti na dveh primerih. Najprej na primeru kolonializma, pri čemer poudarjam popolno izključenost in zlorabo tujega

v okvirih kolonialne logike mišljenja reda. Prikazati skušam odnos, ki ga do absolutiziranega tujega goji kolonialno mišljenje in istočasno obelodaniti položaj tujega znotraj »stroja« kolonialnega sistema. Tu si pomagam z razmislekom, ki ga o kolonialnem redu razvija predvsem Achille Mbembe. Nato se dotaknem položaja tujosti in njenega proizvodjanja iz lastnega znotraj situacije izjemnega stanja. Navežem se na nekatere možnosti zlorabe mehanizma izrednega stanja v kontekstu globalnega odziva na pandemijo bolezni COVID-19. Pri tem se naslanjam na kategorijo imunizacije, kot jo razume italijanski filozof Roberto Esposito.

V nadaljevanju skušam opozoriti na zagato hermenevtike v njenem odzivu na absolutizacijo tujega in težave, ki jih le-ta prinaša. Da bi se spopadel s problemom absolutizacije v odnosu do tujega, hermenevtiko potisnem k vprašanju političnega problema moči (Waldenfels 2006, 41), ki je po mojem mnenju nujni pogoj za vpeljavo drugačnega pojmovanja tujega. Vprašanje moči odprem z vpeljavo pojma nerazumevanja, kot ga uporablja francoski filozof Jacques Rancière, in s specifično razlago pojma političnega, kakršno
84 lahko zagotovi pogoje za iskanje izhoda iz situacije.

V zaključnem delu skušam celotno situacijo obrniti tako, da tuje rekonceptualiziram kot iz-redno, kot tisto, kar se »pričenja v lastni hiši« in je zato nujno prisotno, pomembno in cenjeno znotraj obeh kontekstov, tako mišljenja reda kot filozofske hermenevtike. Razložim morebitno težavnost vzpostavitve novega statusa tujega, a pokažem tudi njeno nujnost. V isti sapi poudarim pomembnost ohranjanja enakosti med tujim in lastnim oziroma med tujim in znanim, ki jo omenjena rekonceptualizacija vzpostavlja. Tuje namreč v svoji novi poziciji sprejema drugačno in predvsem pomembnejšo vlogo, ki mišljenju omogoča lažje razumevanje sobivanja opozicije tujega in znanega. Stapljanje, ki pri tem nastaja, je po mojem mnenju nekaj, kar v boljši položaj postavlja oba elementa.

Premena reda in relativno tuje

Kolikor želimo razgrniti in razumeti status, položaj in pomen tujega znotraj modernega mišljenja reda ter hkrati razjasniti pogoje njegove transformacije, je prav, da se najprej posvetimo redu kot takemu. Razjasniti je potrebno

prehod med tem, kar imenujemo klasična, in tem, kar se kaže kot moderna forma reda (Waldenfels 1998, 14). Ko govorim o redu, lahko govorim o redu v splošnem kot tistem, kar je določeno z odnosi med določenimi stvarmi,² ali o redu v umetnosti, o političnem ali verskem redu ipd. Prikazana množica razlag in z njimi povezanih nians razkriva širino pojma reda v splošni rabi in predstavlja odličen uvod v razlago njegove klasične forme. To namreč odlikuje predvsem, da je vse-zajemajoča. Bolj natančno: je jasno in trdno zamejujoča, zadana ter repetitivna in kot taka na nek način zaprta (ibid.). Najboljši primer za razumevanje omenjenih karakteristik klasične forme reda je tisto, kar so Grki imenovali kozmos (Friesen 2012, 69).

Kozmos ne uteleša kakšnega določenega reda med drugimi mogočimi redovi, temveč uteleša red kot tak (Waldenfels 2006, 12). Znotraj kozmosa poseduje sleherno bivajoče svoj zamejeni lik, ki ga obmejuje v njem samem, navzven pa ga razmejuje od drugega (ibid.). V takšni konstituciji reda je sleherna drugačnost ali tujost zgolj relativna tujost, ki vselej okupira že določeno in jasno pozicijo znotraj reda samega (ibid., 13). Ali rečeno bolj natančno: pri kozmosu ni resničnega zunaj, kajti vsezajemajoči red, ki se dotika sveta, življenja in družbe, nima druge alternative kot kaos (Waldenfels 1998, 14). Kdor/kar prekorači notranje zamejitve reda, ostane povsem onkraj, v slabi neskončnosti niča. Misliti tuje v okvirih klasične forme reda pomeni to isto tuje skoraj povsem zanemariti. Res je sicer, kot sem omenil prej, da obstaja nekakšno relativno tuje, a je njegov status vprašljiv. Ne gre namreč pozabiti, da vseobsegajoči kozmos določa mesto slehernemu bivajočemu ne glede na njegovo morebitno relativno drugačnost. To pomeni, da je vpliv tujega v relaciji do lastnega oziroma znanega zanemarljiv, kajti oba še vedno delujeta v kontekstu povsem enotnega reda, ki obema odreja jasno določeno mesto. Celo liki, kot sta na primer Sokrat ali Ojdip, ki s svojim delovanjem drastično odstopajo in s tem na videz razkrivajo razpoke v redu (Waldenfels 2006, 14), v resnici ne odpirajo prostora radikalni spremembi v strukturi reda samega.

Moderna forma reda in z njo moderno mišljenje reda kot takega tu nastopa povsem drugače. Kolikor velja, da lahko celokupni red mislimo le kot vnaprejšnjo danost celote, ki zajema vse, tudi samo sebe, je srčika modernega

2 Za podrobnejšo analizo pojma reda glej *Slovar slovenskega knjižnega jezika*.

reda v postavljanju omenjene celote pod vprašaj. To postavljanje pod vprašaj se v temelju poslužuje dveh vzvodov. Najprej je tu vznik jaza, subjekta, ki v vsem mišljenem prvenstveno misli sebe (ibid., 17), še preden bi ga v to vpoklicala neka celost. Moderni subjekt svoje mesto šele išče in kot tak ni vpisan v točno določeno mesto znotraj točno določenega in edinega možnega reda. To nas pripelje do drugega vzvoda, tako imenovane kontingentnosti reda. Vsakršni moderni red namreč ni red kot tak, temveč – za razliko od njegove klasične forme – le ena izmed možnih alternativ. Vsakokratni red je tako razumljen edinole kot »red v potencialnem« (ibid., 18), pomanjkljivo omejen in odprt za inovacije (Waldenfels 1998, 15). Kontingentnost modernega reda najbolj plastično predstavi Descartes, ko pravi, da bi Bog lahko vsekakor ustvaril tudi drugačno matematiko od tiste, s katero se spoprijema on sam (Bennett 2017, 16).

86 Razlikovanje med brezmejnim vstestvom klasične forme reda in moderno formo reda kot reda po nuji, ki prispeva zgolj nujne pogoje (Waldenfels 2006, 35) in določa meje med zunaj in znotraj, med rednim in iz-rednim, nas postavlja pred tisto, kar iščemo: pred vznik tujega. Četudi sem tuje omenjal – in mu pripisal vprašljiv status – že v povezavi s klasično formo reda, pa tuje kot tako zares vznikne šele s preходом v moderno formo reda. Pri slednji je namreč prisotna jasna diferenca med znanim – tistim, kar je strogo »v« redu samem – in tujim kot tistim, kar je sicer zunaj in onkraj reda, vendar ni zato nič manj prisotno – ni zgolj izgubljeno v neskončnem kaosu nič (Waldenfels 1998, 14) – ali prepoznano.

Tuje je v kontekstu modernega mišljenja reda prvenstveno prepoznano kot tuje v odvisnosti od nečesa drugega (Waldenfels 2006, 38). Takšno »relativno tuje« mišljenju reda predstavlja proces, ki ga samo skuša odpraviti in nevtralizirati. Lep primer relativnosti tujega je primer jezika. Ta je razumljen kot tuj ravno zato, ker je tuj specifično za nas (ibid., 42) in ne sam po sebi. Rečeno natančneje: za relativiziranje tujosti jezika je zadostno že napotilo, da je vsak jezik bolj ali manj enostavno naučljiv (ibid.). Z vajo in učenjem ga lahko privzamemo do te mere, da se v njem počutimo popolnoma domače. Njegova tujost in tujost, kot jo prvenstveno pojasnjuje moderno mišljenje reda, torej ne predstavljata ničesar drugega, kot še ne dopolnjeno prilastnenje (ibid.).

Filozofska hermenevtika: orodje boja zoper kulturno oddaljenost

Drugi kontekst, skozi katerega pristopam k vprašanju tujega, je kontekst hermenevtike. Analogno z zgornjim preходом v mišljenju reda in povezanim vznikom tujega se tu dotikam poti od klasične do filozofske hermenevtike (Gadamer 1999b, 9) in njene odprtosti do tujega. Najbolj znana in na videz enostavna opredelitev hermenevtike je v okviru umetnosti razumevanja oziroma večšine interpretacije, ki je nujna povsod tam, kjer smisel nečesa ni razprt na nedvoumen način (ibid.). Izraz »hermenevtika« – če začnemo pri čistem začetku t. i. klasične hermenevtike – je po svojem izvoru postavljen ob bok boga Hermesa, boga prehodov, ki se giblje med dvema svetovoma – med svetom bogov in svetom ljudi – in med njima prenaša, kar mu je naročeno (ibid.). V tem smislu tudi hermenevtika tisto, kar je izraženo kot tuje in s tem nerazumljivo, prenaša in prevaja v jezik vseh (ibid.). Njeno izrekanje je merodajno in se mu je – enako velja za klasično formo reda – potrebno podrediti, ker je zmožno predstaviti nekaj, kar je zaprto in v svojem smislu tuje (ibid., 10). Jedro tako predstavljene klasične hermenevtike je v alegorični interpretaciji, ki služi kot orodje razlagi izročila in tradicije. V tem je njena koncepcija tujega povsem podvržena klasičnemu redu, kakor sem ga opisal zgoraj, kajti smisel, ki ga »proizvaja«, ostaja vpet v vselej isto vse-obsegajočo in vse-določujočo formo mišljenja. Drugi korak razvoja hermenevtike poteka v veliki meri prek teološke in pravno-interpretativne tradicije, ki ji skušata odvzeti karakter alegoričnega in jo metodično univerzalizirati in objektivizirati (ibid., 11). Ključni moment v nadaljnjem razvoju hermenevtike in posledično njenega posluha za tuje je pojav filozofskega motiva glede opozicije razumevanja in nerazumevanja (ibid., 14).

Tu se prvič resneje pokaže vrzel, iz katere vznikne tuje. Hermenevtika bi se namreč – s tem se pozneje, kot bomo videli, strinja tudi Gadamer – kaj hitro izkazala za »nemogočo, če bi vse sploh bilo tuje, in za nepotrebno, če ne bi bilo nič tujega« (Waldenfels 2001, 32). Odprtost hermenevtike za vprašanje tujega izhaja iz dveh postavk: iz njene naloge in iz njenega položaja. Naloga hermenevtike je razbrati smisel v vseh človeških stvaritvah, kar pomeni vstopiti v »interpretativno vmesnost vprašanj in odgovorov, ki odpira horizonte razumevanja« (Komel 1999, 213), ne glede na morebitne lastne

predsodke in predmnjenja (Gadamer 1999b, 42). To zavedanje nam omogoča dojemati tuje v njegovi drugačnosti, kar ponuja možnost, da naše razumevanje vendarle preseže omenjena predmnjenja. Položaj hermenevtike, kot ga lucidno vzpostavlja Gadamer, je tako vselej v vmesnosti med tujim in znanim (ibid., 41), kar ji omogoča vpraševati tuje po smislu oziroma iskati skupni smisel znanega in tujega. Vse to postavlja hermenevtiko v položaj, ko o njej ne moremo govoriti kot o zgolj še eni filozofski disciplini, temveč jo je treba obravnavati kot »torišče samoizpraševanja o možnosti filozofskega mišljenja sploh« (Kornel 1999, 211). Od tod po mojem mnenju njena moč in dolžnost poseči v vprašanje po tujem, ne zgolj v kontekstu vpraševanja po smislu, ki je njeno domače okolje, temveč tudi in še posebej v kontekstu mišljenja reda, ki do tujega na neki točki privzame precej nasilnejšo držo. Zgolj na ta način lahko hermenevtika ohranja in obnavlja svoj primat v »boju zoper kulturno oddaljenost« (Ricoeur 1998, 295) tega, kar pojmuje kot tuje.

Absolutizacija tujega

88

Do te točke se razumevanje in položaj tujega v obeh kontekstih – tako v okviru modernega mišljenja reda kot v okviru Gadamerjeve filozofske hermenevtike – ne razlikujeta pretirano. Relativno tuje – s katerim razpolagata oba okvirja – je samo po sebi precej stabilno in nič kaj vpadljivo. Zamišljeno ni kot nič več od preproste razlike, ki vselej že vsebuje napotitev k lastnemu. Sleherni moderni red tuje obravnava bodisi kot del procesa, ki vselej že poteka v smeri proti lastnemu (Waldenfels 2006, 20), bodisi preprosto kot slepo pego reda samega (Friesen, 2012, 69), ki nastopi v obliki nečesa – zaenkrat – še neurejenega. Enako logiko velja pripisati tudi hermenevtiki v Gadamerjevem smislu. Ena izmed njenih temeljnih predpostavk je namreč, da tujost nikoli ni v celoti in popolnoma nepresegljiva. Kar še ni ali ni več razumljeno, kar ni razumljeno popolnoma, vendarle obstaja odprto za možnosti razumevanja (Waldenfels 2001, 34). Računati z razumevanjem tudi v situacijah, ko je to oddaljeno, hermenevtiki ne predstavlja nikakršnega škandala. Ali rečeno z Gadamerjem: »Kdor odpre usta, bi rad bil razumljen. Sicer ne bi ne govoril in ne pisal.« (Gadamer 1999a, 128) In vendar, vsej jasnosti in enotnosti navkljub, pride med hermenevtiko in mišljenjem reda do hipnega preloma, ki ima,

kot bomo videli, opraviti natanko z našim začetnim vprašanjem odnosa do tujega. Mišljenje reda namreč v odnosu do tujega stori korak naprej. Korak, ki koncepcijo tujega podvrže nasilnemu napadu, ki ima, kot bom skušal pokazati, daljnosežne posledice ne zgolj za tuje samo, temveč za mišljenje kot tako. Hermenevtika, kot jo pojmuje Gadamer, zavoljo svoje siceršnje odprtosti do tujega temu koraku ne sledi, a se nanj hkrati odzove pomanjkljivo. O samih napakah in možnih odzivih na to spremembo sicer nekoliko kasneje, najprej je potrebno razjasniti osnovne poteze napada samega. Sprememba oziroma napad, o katerem govorim, je premik v odnosu do tujega, ki ga izvrši mišljenje reda. Gre za premik od tega, kar sem zgoraj imenoval relativno tuje – vselej del procesa prilastnenja –, ki je vselej delno so-prisotno in kot tako lahko preseženo, k absolutnemu tujemu. Absolutno tuje je zavrnjeno tuje, ni ga mogoče razumeti, z njim se niti ni mogoče sporazumeti (Waldenfels 2006, 43). Absolutizacija tujega tako ne pomeni zgolj zavračanja in nerazumevanja javljanj tujega, temveč pomeni, da je tujemu javljanje odkrito onemogočeno. Za razliko od relativnega tujega – temu je javljanje dopuščeno le (ali vsaj toliko), kolikor potencialno že spada zraven (ibid., 73) – je absolutno tuje v celoti – v veliki meri vsaj na videz ireverzibilno (Waldenfels 1998, 30) – izvrženo iz okvirov reda, pravilom katerega je hkrati podvrženo v celoti. Najjasnejši primer takšne »izvrženo zavržene« absolutizacije je primer kolonializma.

89

Kolonializem kot praksa absolutizacije tujega

Znotraj reda tega, kar imenujemo kolonializem, je tuje – kakor sem očrtal zgoraj – v paradoksalnem položaju. Kot osrednji subjekt/objekt kolonializma – pri čemer je vprašanje objektivacije tistega, kar je podvrženo logiki kolonialnega, prav tako pereče – je tuje istočasno povsem izvrženo iz pravil, ki veljajo v redu samem, in po drugi strani podvrženo vsej sili in zahtevam tega istega reda. Posledice takšne absolutizacije in z njo povezanih zlorab se ne dotikajo zgolj tujega kot takega, temveč vplivajo na celoto mišljenja. Pri uporabi primera kolonializma se osredotočam na kolonialne prakse modernega obdobja od odkritja Amerike vse do sodobnih premikov postkolonialnega diskurza. Tuje je v tem časovno-prostorskem sklopu prvenstveno pojmovano kot tisto, kar je »onstran meje«, tisto, kar ločuje Evropo od »sveta onstran Evrope« (Mbembe

2019, 94), od zmožnosti javljanja in mišljenja. Ta svet onstran Evrope je – skladno s kolonialnim redom – enakovreden območju zunaj človeštva in s tem kakršnegakoli reda. Edina možnost za uveljavitev reda naj bi bila v popolni – in kakopak – nasilni nadvladi nad vsem tujim oziroma ne zares človeškim (ibid., 95).

90 Metode, po katerih kolonializem posega, so raznolike, a ozadje je vselej enako. Gre za »nepripravljenost videti« (ibid., 104) tuje kot nekaj, kar je možno prepoznati ali čemur je v kakršnikoli obliki sploh vredno ali treba prisluhniti. Na tej podlagi kolonializem gradi svojo nadvlado, ne želi namreč videti možnosti, da bi tuje lahko kakorkoli so-pripadalo redu, bilo kakorkoli del istega – v tem primeru pač evropskega – sveta in mišljenja. Od tod vznik različnih tehnik, ki to možnost v največji meri izkoreninijo. Ena izmed tehnik – tista, ki jo bom kot reprezentativno pojasnil v nadaljevanju – je izum Črnca.³ Črnc je subjekt/objekt kolonialnega reda, absolutizirano tuje, kolesce kolonialnega stroja brez možnosti iz-govora. Je tisto iz-redno, kar ostaja pred pragom razprave, v kateri se razumljivo uveljavi napram nerazumljivemu (Waldenfels 2001, 38). Ali drugače: Črnc je iz-redno, ki je iz reda izključeno, a v istem trenutku predstavlja temeljno dogajanje reda samega. Brez vzpostavitve Črnca kot »človeka«, torej »človeka, ki ni zares človek« (Mbembe 2019, 57), dogajanje (in delovanje) kolonialnega reda ni mogoče. Namen kolonialnega reda je absolutno tuje – Črnca – povsem podrediti in hkrati izbrisati sleherni možnost odziva na to početje. Nazoren primer takšnega »izbrisa« in z njim povezane popolne uzurpacije je formacija plantaže. Plantaža svojega črnca kot sužnja kolonialnega reda oropa trojno. Najprej mu odvzame dom – pomemben element »vzpostavitve kolonialnega reda je prav oblast nad specifičnim teritorijem« (Mbembe 2003, 25) –, kasneje pa še svobodno razpolaganje z lastnim telesom in politični status (ibid., 21). Njegova izrinjenost iz reda je tako popolna, izključenost vsakršne možnosti človeškega pa dokončna.

Da se omenjena izključenost lahko ohranja ali ostane prisotna celo po padcu kolonialnega reda – ki je kot moderna forma reda po svojem bistvu

3 Izraz uporabljam skladno z viri, ki jih navajam, četudi je pogovorno morda zaznan kot pejorativen. Iz istega razloga ga mestoma pišem z malo, spet drugje pa z veliko začetnico. Uporaba velike ali male začetnice v posameznem primeru ne spreminja pomena izraza samega.

kontingenten –, je potreben mehanizem rase. Ta »omogoča identifikacijo in definiranje skupin prebivalstva kot potencialnih nosilk diferencialnih in bolj ali manj naključnih nevarnosti« (Mbembe 2019, 64). Kljub temu da »rasa sicer ne obstaja kot naravno fizično, antropolško ali genetsko dejstvo« (ibid., 26), uporaba tega mehanizma kolonialnemu redu pomaga označiti specifične skupine tega, kar mu je tuje, jih klasificirati in natančneje opredeliti meje, znotraj katerih ne morejo stopiti, »najtočneje določiti predele, ki jih lahko zasedajo« (ibid.), ter zagotoviti maksimalno stopnjo upoštevanja pravil. Pri tem ne gre zgolj za uveljavljanje discipline, temveč za puščanje trajne sledi v strukturi mišljenja in reda kot takega. Tako konstruiran mehanizem rase, ki v svojem modernem pomenu nastopi šele z vznikom kolonializma ob odkritju Amerike (Quijano 2000, 534), »prežema vse« (Pristovšek 2019, 2), kar je podvrženo kolonialni logiki mišljenja reda. Četudi namreč pride do nadaljnje premene reda – kar se je v primeru kolonializma vsekakor zgodilo –, nekatere njegove lastnosti lahko ostanejo in obstanejo v kakršnemkoli že novem redu. Rasa se tako – kljub svojemu »neobstoju« – vkoplje globoko v mišljenje samo. Tu napotujem na vse tiste razprave o kulturi, ki tuje in lastno razvrščajo na podlagi vprašljivih kriterijev tega, kar pojmujejo kot »civiliziranost«. »Globalna prioriteta lestvica ljudstev« (Kreft 2019, 306), razvrščenih po kriteriju njihove naprednosti, ali – obratno – usmerjena v njihovo bližino naravi napram »naši« pozabi naravnega in prvinskega, je vselej podvržena logiki rasizacije in s tem posredno tudi kolonialnemu mišljenju reda.

91

Razumevanje kulture kot spopada med svobodno naravnim »dobrim divjakom« in z moraliziranjem obsedenim Evropejcem kot delom »starajočega se sveta«, ki je vse bližje smrti narave (Vitez 2010, 219), ali med civiliziranim razumnim Evropejcem in brutalno nasilnim tujim nikakor ni nevtrarno. »Na vrhu piramide ljudstev, kjer je priostreni vrh civilizacije [ali prvinska bližina naravi svobodnega divjaka],⁴ vedno stoji tisti, ki je piramido sestavil in jo s te točke vzvišenega obvladovanja tudi postavlja« (Kreft 2019, 306) oziroma ji določa meje skladno z lastnimi prioriteta. Enako velja tudi, ko govorimo o nekaterih »univerzalnih pridobitvah« modernega mišljenja. Človekove pravice, državljanstvo, enakost pred zakonom, suverenost ljudstva, znanstvena

4 Dodatek v oglatih oklepajih je moj.

racionalnost, država in civilna družba, enakost pred zakonom, demokracija in socialna pravičnost nedvomno pomenijo korak človeškega rodu k boljšemu, a hkrati je njihova univerzalnost precej manj univerzalna (ibid., 300–301), kot se morda zdi, saj je njihov doseg v resnici omejen. Geneza slehernega univerzalnega namreč ni univerzalna (Waldenfels 2006, 112), temveč ima vselej svoj kraj. To je zelo lepo vidno pri Kantu, ki navkljub svoji siceršnji razsvetljski drži odkrito pooseblja logiko absolutiziranega tujega, ko pravi:

Afriški črnici nimajo po naravi nobenega občutja, ki bi presegalo abotnost [...], med stotisoči črncev, ki so jih iz njihove dežele prepeljali drugam, čeprav so številni med njimi dobili svobodo, ni bilo nikoli niti enega samega, ki bi v umetnosti, znanosti ali kakšni drugi častitljivi lastnosti pomenil kaj velikega, medtem ko so se med belci nekateri vedno znali dvigniti iz najnižje drhali in si s svojimi odličnimi darovi pridobili ugled v svetu. (Kant 2010, 310)

92 Na tem mestu velja opozoriti na drugo plat kolonializma, na poskus upravičenja kolonialnega reda z višjimi cilji. Govorim o poskusih kolonialnih oblasti, da bi črnca posodobili, preoblikovali, izpopolnili v maniri njegovega gospodarja (Tödt 2012, 5), ga civilizirali. Pri tem ne gre za iskreni namen sprejetja tujega kot potencialno enakovrednega lastnemu, niti za priznavanje različnosti in poskus ustvarjanja pogojev za enakovredno sobivanje, temveč gre za vpeljavo mehanizmov, ki omogočajo ohranjanje kolonialne logike mišljenja reda s spremenjenimi sredstvi.⁵ Kolonialna oblast v nekdanjem Belgijskem Kongu⁶ je denimo uporabljala izraz »izpopolnjeni črnici« – izvirno *»les noirs perfectionnés«* – za tiste avtohtone prebivalce, ki so se pod strogim vodstvom »razsvetljenega evropskega človeka dvignili nad svoje siceršnje barbarstvo« (ibid., 7–8). Status »evolviranca« – izvirno *»évolué«* – je sicer prinašal nekatere materialne privilegije, a je v zameno zahteval izpolnjevanje številnih kriterijev in pripravljenost na izpostavljanje nenehnemu nadzoru, ocenjevanju, zbiranju

5 Kljub padcu kolonialnih imperijev v drugi polovici 20. stoletja se nekateri elementi kolonialne logike mišljenja reda – omenjal sem rasizacijo in vprašanja civiliziranosti (Kreft 2019, 306) – ohranjajo v spremenjeni a enako škodljivi obliki.

6 Danes Demokratična republika Kongo.

točk in arbitrarnim spremembam sistema (ibid., 14–15).⁷ Da ni šlo za iskren poskus sobivanja ali – četudi sprevržen – resničen poskus izboljšanja razmer prebivalstva, kaže dejstvo, da status evolviranja v nobenem primeru ni omogočal formalne enakopravnosti z Evropejci (ibid., 16). »Civiliziranje« je v omenjenem primeru služilo kot matrica, ki zamegljuje siceršnje kolonialno klasifikacijo prebivalstva na osnovi mehanizma rasizacije in razlikovanja med kolonizatorjem in kolonizirancem (Quijano 200, 533).

Tuje se – v svoji absolutizirani formi Črnca ali sužnja – ohranja, četudi siceršnje mišljenje na to pogosto pozablja oziroma skuša pozabiti ali skuša situacijo celo prikriti.⁸ V nadaljevanju se tako dotikam »proizvodnje« tujega v relaciji do kategorij izjemnega stanja in imunizacije, ki v marsičem ohranjata in še razširjata nekatere lastnosti absolutizirane forme tujega, kakršna je prisotna v kolonialnem mišljenju reda.

Proizvajanje tujosti: imunizacija in izjemno stanje

Izjemno stanje »predstavlja vključitev in zaseg nekega prostora, ki ni ne zunaj ne znotraj, stoji suveren zunaj običajno veljavnega reda in mu hkrati vseeno pripada« (Agamben 2013, 61). Enostavneje: izjemno stanje predstavlja suspenz normalnosti v delovanju reda, pri čemer je hkrati zunaj in – kot odgovorno za sam suspenz – znotraj okvirjev mišljenja reda kot takega (ibid., 62). Praktični primeri izjemnega stanja imajo običajno opraviti bodisi z vojno bodisi s specifično varnostno situacijo, ki spremeni običajno pojmovanje oblasti znotraj določenega reda. Primer, ki ga za razlago pojma izjemnega stanja uporabi Agamben in pri tem opozori na problematičnost izjemnega stanja kot potencialno permanentne spremembe v pojmovanju oblasti kot take, predstavlja ameriška »globalna vojna proti terorizmu« in z njo nenehno širjenje pristojnosti represivnih organov, ki lahko v imenu nacionalne varnosti

93

⁷ Zahtevano je bilo specifično vedenje, slog oblačenja je bil predpisan, obvezno je bilo obiskovanje knjižnic, udejstvovanje v kulturnih dejavnostih pod nadzorom kolonialnih upraviteljev, vzpostavitev »tipično evropske družinske dinamike« (ibid.) itd.

⁸ Takšno prikrivanje služi kot podlaga za prepričanje o resnični univerzalnosti »univerzalnih pridobitev modernega mišljenja« (Kreft 2019, 300) in kot hkratna »pozaba« vloge kolonialnega mišljenja reda v na videz »brezmadežnih« (Pristovšek 2019, 2) razsvetljenjskih dognanjih.

izvajajo poljubna »neomejena pridržanja tujcev«, ki jim lahko sodijo onkraj običajnih okvirjev sodnega sistema (ibid., 12). Položaj tujega je v kontekstu takšnega izjemnega stanja podoben tistemu znotraj kolonialnega mišljenja reda, vendar so postopki njegovega nastanka drugačni.⁹

Kolonialno mišljenje reda – kot sem pokazal zgoraj – s tujim opravi tako, da ga absolutizira. Prične na mestu relativne tujosti in jo podvrže popolnemu zavračanju: ni je več mogoče razumeti, niti se ni mogoče z njo sporazumeti (Waldenfels 2006, 43), treba jo je zgolj in samo obvladati. Izjemno stanje – drugače, a z istim končnim učinkom nastanka absolutno tujega – tujost dobesedno proizvede. Ne gre več za prehod od relativnega k absolutnemu, temveč za »proizvodnjo tujega« neposredno iz lastnega. Mehanizmi proizvodnje pomenijo, da absolutno tuje ne postane zgolj tisto, kar je bilo poprej zamišljeno kot drugačno, a vselej že na poti proti lastnemu (Waldenfels 2006, 20), temveč tudi tisto, kar je še malo prej delovalo kot lastno samo po sebi. V okvirih vojne proti terorizmu ter z njo povezanega nenehnega nadzora in širokih pooblastil represivnih organov reda, lahko vsakdo pristane v okovih, podobnih tistim, ki vežejo absolutno tuje – dovolj je že napačen korak ali pretirana nervoza ob 94 čakanju na letališki varnostni pregled.

Kategorija, ki kar najizraziteje posega v območje proizvodnje (absolutno) tujega neposredno iz lastnega, je kategorija imunizacije, kot jo razvija italijanski filozof Roberto Esposito. Imunizacija – prvotno biomedicinski pojem – pri njem prevzema vlogo zaščitnega ravnanja reda »v razmerju do [kakršnekoli]¹⁰ nevarnosti, naj gre za eksplozijo nove infekcijske bolezni, za oporekanje konsolidiranim posebnim pravnim pravicam, za nenadno okrepitev migracijskega vala ali [...] poškodovanje velikih komunikacijskih sistemov – odveč je omenjati tudi teroristični napad« (Esposito 2014, 9). Takšno opredelitev zaznamuje radikalna nerazločljivost med politično ter vojaško na eni strani in znanstveno-imunološko govorico na drugi (Nedoh 2014, 279). Obrambni mehanizem tako zadobi značaj prave pravcate vojne s specifičnim tujim (Esposito 2014, 212), ki napada samo jedro reda. Koncept

9 Sam izjemno stanje v nadaljevanju razlagam nekoliko drugače, kar še razširi obseg njegove problematičnosti. Agambenov naj tako služi zgolj kot okvirna ilustracija koncepta.

10 Dodatek v oglatih oklepajih je moj.

imunosti se tako odlično vklopi tudi v prej omenjeni kontekst izjemnega stanja, kar postane še posebej jasno vidno ob pogledu na globalni odziv na – trenutno aktualno – pandemijo bolezni COVID-19, ki jo povzroča virus SARSCoV2. Tu ciljам predvsem na izkoriščanje potrebe po zaščiti prebivalstva in s tem celotne kategorije imunizacije za vzpostavljanje permanentnega izjemnega stanja, ki skrbi za utišanje kritik reda in konsolidacijo oblasti (Roth 2020).

Tuje, ki se v taki situaciji prvenstveno znajde v težavah, je prav tisto absolutno tuje, ki ga proces rasizacije vpeljuje že znotraj kolonialne logike mišljenja reda. Od tod denimo lik »umazanega tujca«, priseljenca, ki s svojo tujostjo v razmerah epidemije ne predstavlja zgolj grožnje javnemu redu in miru, temveč je razumljen kot neposredna biološka nevarnost (Esposito 2014, 12) za državo, v kateri biva. V ZDA, na primer, se v času pandemije krepi sovraštvo do priseljencev iz držav vzhodne Azije, tudi do ameriških državljanov azijskega porekla. Ti so – celo kot zdravstveni delavci v prvih vrstah boja z virusom – izpostavljeni rasističnim izjavam, nasilnim napadom in diskriminaciji (Chen, Trinh in Yang, 2020). ZDA, država z nekaj več kot štirimi odstotki svetovnega prebivalstva in približno četrtnino vseh odkritih obolelih z boleznijo COVID-19 (Yong 2020), za svojo in širšo globalno situacijo v povezavi s pandemijo pogosto neposredno obtožujejo Kitajsko (Horsley 2020).¹¹ Od tod rasizirane izjave o »kitajskem virusu« (Chen, Trinh in Yang 2020), ki ne služijo drugemu kot nadaljnji ohranitvi tujega kot absolutno tujega.

95

Na tem mestu hkrati z že prej vzpostavljenimi procesi rasizacije v igro vstopi tisto, kar sem prej imenoval mehanizem proizvodnje tujosti. Tuje se namreč vzpostavi tudi neposredno znotraj oziroma iz lastnega. Ali bolj jasno: absolutno tuj postane sleherni oboleli – morda celo neokuženi – posameznik, neodvisno od njegovega siceršnjega položaja znotraj reda. Nekdo, ki je v danem trenutku svobodni in avtonomni subjekt znotraj moderne forme reda, že v naslednjem trenutku postane subjekt/objekt znotraj permanentnega izjemnega stanja (Choi in Kim 2020). Da bi proizvodnje tujega bolje razumeli,

11 Sicer drži, da Kitajske oblasti, vsaj v začetni fazi širjenja virusa, niso ravnale transparentno (Page, Fan in Khan 2020), vendar so kasnejše retrospektivne raziskave pokazale, da je bil virus SARSCoV2 v Evropi prisoten še pred odkritjem prvih obolelih na Kitajskem (Chik 2020). Večja transparentnost torej ne bi bistveno vplivala na zmanjšanje možnosti za globalno širjenje virusa (Horsley 2020).

je potreben primer. Zakon o javnem zdravju – v izvirniku: »*Public Health Service Act*« – v svojem 265. členu omogoča predsedniku, da »v primeru izjemnega stanja, povezanega s širjenjem nalezljivih bolezni, prepove vstop na ozemlje Združenih držav Amerike osebam osumljenim okužbe z nalezljivo boleznijo, in sicer za ne-določen čas« (Legal 2020, § 265). Na prvi pogled je odziv, ki ga omogoča omenjeni zakon, povsem smiseln. Vendar: Svetovna zdravstvena organizacija svojim članicam priporoča uporabo karantene kot časovno omejenega instrumenta, usmerjenega v specifično populacijo, ki omogoča nadzor nad vnosom virusa na določeno geografsko območje in omejuje njegovo nadaljnje širjenje.¹² Karantena v takšni obliki predstavlja povsem razumljiv in strokovno podprt ukrep, ki mu ne gre nasprotovati. Težava nastopi, ko želi specifična oblast pooblastila, ki jih prinaša izjemno stanje, ob spopadu s pandemijo razširiti brez kakršnihkoli omejitev. Medtem ko se večina držav osredotoča na karanteno kot znanstveno podprt, ciljno usmerjen in časovno omejen ukrep,¹³ je v ZDA drugače.

96 Kot razkriva nedavni sodni proces, zabeležen pod oznako *J. B. B. C. v. WOLF*, skuša ameriško Ministrstvo za domovinsko varnost na podlagi prej omenjenega 265. člena Zakona o javnem zdravju za nedoločen čas onemogočiti vstop prav vsem osebam, za katere se lahko predpostavi »možnost okužbe z virusom SARSCoV2« (*J. B. B. C. v. WOLF*, 24) ne glede na njihov siceršnji status znotraj reda. Takšna interpretacija izjemnega stanja se napaja iz dobesednega branja, ki pravi, »da zakon ne določa natančno, katere so tiste osebe, ki spadajo v sklop pristojnosti, ki jih zakon pokriva, temveč kot take opredeljuje prav vse osebe, ki v izjemni situaciji vstopajo v državo« (25). Možnost zavračanja vstopa vsem osebam za nedoločen čas predstavlja mehanizem proizvodnje tujosti, ki v resnici, vsaj dokler je v veljavi izjemno stanje, ne pozna omejitev. V sintagmi »vse osebe« – izvirno »*all persons*« – so namreč »z namenom kar

12 Priporočila govorijo o štirinajstdnevni karanteni doma ali v ustrezni zdravstveni ustanovi, o kriterijih za določitev posameznikov, za katere je karantena obvezna, in o materialnih pogojih, ki so nujni za dosledno upoštevanje karantenskih predpisov (za več glej nedavno objavljeno brošuro Svetovne zdravstvene organizacije z naslovom *Considerations for quarantine of contacts of COVID-19 cases: interim guidance* z dne 19. 8. 2020).

13 Posamezna določila držav članic EU, ki so časovno in drugače omejena, so tako, na primer, dostopna na spletnih straneh Evropske komisije (prim. European 2020).

najširše rabe pooblastil« (25) vsebovani prav vsi, ki želijo vstopiti v državo, od priseljencev, ljudi v tranzitu, ljudi brez državljanstva do državljanov. Nekdo, ki je sicer postavljen znotraj reda, je tako v trenutku izenačen s tistim, ki je iz reda v celoti izrinjen. Ali kot sem dejal zgoraj: posameznik, ki je običajno razumljen kot svobodni in avtonomni subjekt znotraj moderne forme reda, že v naslednjem trenutku postane subjekt/objekt znotraj permanentnega izjemnega stanja (Choi in Kim 2020) in s tem iz reda v celoti izključen. Res je sicer, da njegov status ni povsem enakovreden stanju tistega redu absolutno tujega, ki ga proizvaja kolonialna logika mišljenja reda, a sta situaciji vseeno primerljivi.

Naj opozorim še enkrat. Pri tematizaciji proizvodjanja tujega neposredno iz lastnega v kontekstu izjemnega stanja ne gre za nasprotovanje časovno omejenim in jasno strokovno podprtim ukrepom karantene, temveč za ilustracijo tega, kako daleč lahko pripelje poskus vpeljave izjemnega stanja kot permanentne forme udejanjanja oblasti. Kolikor izključenost iz reda ni jasno določena in zamejena, torej uporabljena zgolj in samo kot sredstvo zaščitnega ravnanja reda v razmerju do nevarnosti nove infekcijske bolezni (Esposito 2014, 9), čemur se nekatere oblastne strukture skušajo izogniti tako, kot sem opisal zgoraj, se lahko kaj hitro znajdemo v situaciji, ko postane naša izključenost iz reda povsem arbitrarna in predvsem potencialno permanentna. Neupoštevanje transparentnih in znanstveno podprtih kriterijev odpira možnost zlorabe mehanizma izjemnega stana in njegovo permanentno ohranitev z namenom konsolidacije obstoječih oblik oblastne moči (Belin in De Maio 2020, 2). Izključenost in s tem tujost, ki je proizvedena znotraj takšne zlorabe in jo je nemogoče okarakterizirati kot začasno ali strokovno utemeljeno, je po svoji absolutnosti primerljiva s tisto tujostjo, ki se vzpostavlja s kolonialno logiko mišljenja reda, njeni kriteriji pa so prav tako problematični in neobhodni.

Da bi tuje lahko osvobodili njegovih spon in ga de-absolutizirali, je v nadaljevanju potrebno pokazati, kje in zakaj je mišljenje reda »zbežljalo«, hermenevtika pa, kakor sem dejal prej, je pri tem na zlorabe reagirala pomanjkljivo. Zgolj neposredno soočenje in premik onkraj popolne izključenosti absolutno tujega je lahko dovolj za rešitev in ponovno opredelitev njegovega položaja.

Zagata hermenevtike in prebujanje političnega

98 Filozofska hermenevtika se ob odzivu na absolutizacijo tujega znajde v težavah. Njen položaj v vmesnosti med tujim in lastnim, kakor tudi njena odprtost do tujega – kjer tuje vselej vsaj delno »spada zraven« –, hermenevtiko sicer obvarujeta pred sledenjem »napadu«, ki ga na položaj in status tujega izvrši mišljenje reda, a ji sočasno onemogočata, da bi se nanj ustrezno odzvala. Tuje je še vedno obravnavano kot relativno tuje – tuje za nas in ne tuje na sebi –, ki se nam javlja s postavljanjem lastnega pod vprašaj, lastno samo pa tujemu odgovarja. Naloga in položaj hermenevtike tu tičita v vmesnem prostoru med obema, tujim na eni in lastnim na drugi strani. Hermenevtika skuša preseči tuje z razumevanjem, ga razumevati oziroma povprašati po njegovem – ali bolje – skupnem smislu, ki ga tvorita oba, tako tuje kot lastno. Težava tu nastopi ob prepričanju, da sta dostop do konstitucije smisla in možnost javljanja enaka za obe strani. Hermenevtika kljub svoji sicer pozitivni nedogmatičnosti in poudarjanju nujnosti zavedanja lastnih predmnjenj in predsodkov – po mojem mnenju – dokaj naivno predpostavlja tako enakost v statusu obeh – tujega in lastnega – kot tudi enako možnost dostopa do razprave o tem, kateri smisel se lahko uveljavi. Poudarjanje takšne enakosti zgreši pomembno postavko, ki jo s sabo prinaša moderno mišljenje reda in z njim povezana absolutizacija tujega. Odgovor na vprašanje, kaj je tuje in kaj lastno, oziroma odgovor na vprašanje, »kdo je v tujini, sem to jaz ali pa so to drugi, se usmerja po tem, kateri jezik in kateri odnošajni sistem dominira« (Waldenfels 2006, 41). Povedano z drugimi besedami: k vprašanju tujega nujno spada tudi vprašanje, »kaj vsakokrat pride do govorice in kaj postane žrtev molka, [...] kaj torej naleti na upoštevanje in kaj ne« (ibid., 30). Gre torej za politično vprašanje, vprašanje moči. Posledično se mora hermenevtika, kot jo opredeljuje Gadamer, da bi prepoznala svojo pomanjkljivost in mišljenje tujega osvobodila izpod škornja absolutizacije, ki mu ga namenja mišljenje reda, odpreti za razgovor o problemu političnega in problemu moči. Samo tako lahko tuje odvedemo stran od absolutnega roba in ga postavimo v sam temelj reda in vpraševanja po smislu.

Nerazumevanje in vloga političnega

Hermenevtika si mora priznati, da je, vsaj v kontekstu modernega mišljenja reda, tuje v povsem podrejenem položaju. Kolikor tega ne stori, lahko tuje ostane »na milost in nemilost« prepuščeno zlorabam, ki jih upravlja mišljenje reda. Samo tako je širjenje horizontov razumevanja (Komel 2002, 119) sploh možno. Da bi to lažje razumeli in pozneje razrešili, moramo vstopiti v problem moči in razjasniti njegove mehanizme. Šele tako se lahko oblikuje ustrezna rešitev in odpre možnost reinterpretacije tujega na drugačni, ne-absolutni osnovi. Če velja, kar sem navedel zgoraj, namreč, da k vprašanju tujega vselej spada tudi vprašanje, »kaj vsakokrat pride do govorice in kaj postane žrtev molka« (Waldenfels 2006, 30), potem velja tudi, da vsakršno javljanje (absolutiziranega) tujega ni zavrnjeno na podlagi napak ali neustreznosti tega javljanja, temveč zavoljo nepriznavanja vsakršnega javljanja kot javljanja. Takšna oblika zavračanja je najbolj razložena v okviru pojma nerazumevanja – izvirno »*la méésentente*« –, kakor ga vpelje francoski filozof Jacques Rancière. Nerazumevanje je vrsta spora oziroma, sledeč Rancièreu, vrsta govorne situacije, pri kateri »eden izmed sogovornikov sliši/razume tisto, kar pravi drugi, in hkrati tega ne sliši/razume« (Rancière 2005, 9). Nikakor torej ne gre zgolj za »spor« o različnih načinih javljanja ali različnih argumentih. Ne gre za razgovor, kjer ena stran pravi, da je jabolko rdeče, druga pa, da je temno rjavo. Prav nasprotno: gre za situacijo, kjer spor o tem, »kaj pomeni govoriti, konstituirá sámo jedro govorne situacije [...] [kajti]¹⁴ neki X razume in hkrati ne razume Y, ker četudi zelo dobro sliši/razume, kaj mu pravi drugi, z njim ne vidi [skupnega] predmeta« (ibid., 10–11) razpravljanja. Skrajni primer situacije nerazumevanja, ko X ne vidi skupnega predmeta, ki mu ga predpostavlja Y, »ker ne doume [ne želi doumeti],¹⁵ da zvoki, ki jih proizvaja Y, tvorijo besede in besedna povezovanja, ki so podobna njegovim« (ibid., 11), se skorajda popolnoma sklada s situacijo, v kateri se znajde absolutizirani subjekt kolonialnega reda. Črnc kot absolutizirani subjekt kolonialnega reda in kot objekt – kolesce – njegovega delovanja »ne velja za avtorja ničesar, kar bi mu

99

¹⁴ Dodatek v oglatih oklepajih je moj.

¹⁵ Dodatek v oglatih oklepajih je moj.

zares pripadalo« (Mbembe 2019, 79), niti svojega dela, svojega bivanja, še manj pa svojega javljanja in izjavljanja.

Izvleči se iz tako globoke izključenosti in se zoperstaviti trdovratnosti takšnega izbrisa pomeni delovati politično. Pri tem ne ciljам na vključitev v vsakdan institucionalnega političnega delovanja – od lokalne samouprave do parlamenta – ali, še huje, na revolucionarno nasilje, temveč preprosto na dogodek soočenja možne enakosti z obstoječo neenakostjo. V okvirih situacije nerazumevanja delovati politično pomeni zahtevati svoje mesto za mizo in s tem preseči delitev, v skladu s katero je javljanje/govorjenje/zahtevanje »enkrat razumljeno kot govor, zmožen ubesediti pravično, drugič pa je zaznan zgolj kot hrup« (Rancière 2005, 38). Politika se namreč vzpostavi v trenutku, ko je logika gospostva – v tem primeru kolonialnega reda absolutizacije tujega in reda proizvodnje tujega iz lastnega – prekinjena z »vzpostavitevijo deleža tistih brez deleža« (ibid., 27). Gre namreč za konflikt vzpostavitve skupnega prizorišča, na katerem se lahko pokažejo tudi tisti, ki jih red sicer izriva. Ta konflikt je mogoče dobiti le tako, da se tuje priklasi k besedi in prevzame 100 mesto, ki mu v obstoječem redu ne pripada. To lahko stori zgolj tako, da se oglasi kot nekaj, kar ima enake lastnosti in zmožnosti javljanja kot tisti, ki mu te možnosti odrekajo (ibid., 40). Tujemu je tako mogoče pomagati zgolj politično, in sicer »zgolj prek udejanjanja enakosti kogar koli s komer koli v prazni svobodi dela skupnosti« (ibid., 81). Šele na podlagi vzpostavitve takšnega pogoja enakosti je tuje mogoče premisliti na novo, ga vzpostaviti kot nekaj, kar ni niti relativno – torej v celoti »čakajoče na to, da ga presežemo z lastnim« – niti absolutno ter kot tako povsem odrinjeno in pomendrano kot nekaj, kar je potrebno kar najbolj omejiti in obvladati. Rešitev po mojem mnenju predstavlja rekonceptualizacija tujega kot nečesa iz-rednega, kot možnosti, ki je izključena in obenem predstavlja temeljno dogajanje reda samega, kot nečesa, kar nikdar ni povsem zunanje, niti ni vselej zraven zgolj zato, ker je v že v procesu prilastnenja z razumevanjem.

Radikalna tujost iz-rednega

Takšna rekonceptualizacija tujega ni nekaj enostavnega, niti ni nekaj, kar bi šlo jemati zlahka. Kolonialna logika, kakor tudi z njo povezano razlikovanje in

absolutizacija tujega, se namreč – kar sem omenil zgoraj – vpisuje globoko v mišljenje samo. Četudi pride do spremembe v mišljenju reda – do česar je v tem primeru prišlo z dekolonizacijo v drugi polovici dvajsetega stoletja in prihaja danes z razpravo o dekolonizaciji muzejskih zbirk –, to ne pomeni nujno odstopanja od kolonialne logike v celoti. Sleherna menjava reda za seboj namreč vleče vsaj nekatere elemente reda pred njo. To trditev – po mojem mnenju precej jasno – potrjuje raziskava o odnosu prebivalcev nekdanjih kolonialnih velesil – Nizozemske, Velike Britanije, Francije, Belgije, Italije, Japonske in Nemčije – do njihovih nekdanjih imperijev, ki jo je v drugi polovici leta 2019 izvedla britanska družba za raziskave javnega mnenja YouGov. Nekatere njene ugotovitve so precej povedne. Glede na raziskavo je kar polovica vprašanih prebivalcev Nizozemske in skoraj tretjina prebivalcev Velike Britanije prepričana, da je kolonialni imperij nekaj, na kar morajo biti ponosni (Smith 2020). Prav tako si več kot četrtina vprašanih Britancev in Nizozemcev želi, da bi njihov imperij obstajal tudi danes (ibid.). V drugih državah ta odstotek sicer pade – v Nemčiji in na Japonskem je nižji od deset odstotkov. A po drugi strani je največji delež vprašanih v vseh državah do dediščine kolonizacije precej indiferenten. Tu ciljam na odgovor, da kolonizirani v okviru imperijev niso bili niti na boljšem niti na slabšem kot danes. V Veliki Britaniji je prepričanje, da so bili kolonizirani znotraj imperija na boljšem kot danes, celo najbolj pogost odgovor, ki ga je izbrala točno tretjina vprašanih.

101

Rekonceptualizacija tujega se mora torej začeti z odločnim in popolnim odklonom od logike absolutizacije. Po drugi strani je treba poudariti, da pri tem ne gre za premik v kako diametralno nasprotno skrajnost, saj »tujega zahtevka ni treba povzdigovati v nebesa, da bi se uprli njegovemu morebitnemu demoniziranju« (Waldenfels 2006, 75). Postaviti je treba osnovne pogoje enakosti, v skladu s katerimi je mogoče tuje premisliti na novo in se z njim ponovno soočiti ob zavedanju predsodkov – kakor tudi sicer, vsaj od Gadamerja dalje, predpostavlja hermenevtika – in ob zanikanju njegove absolutizacije v kontekstu mišljenja reda. Hermenevtična odprtost do tujega je tu bistvenega pomena, kajti prav hermenevtika bi se brez tujega znašla v največji zagati. Waldenfels temu postavi odlično podlago, ko pravi: »brez radikalnega presežka tujosti, ki se zoperstavlja splošnemu prisvajanju, brez protitoka, ki se izmika smiselnim tokovom, se hermenevtika zniža zgolj v izraz neke obstoječe

kulture, ki kroži okoli same sebe in samo sebe potrjuje» (Waldenfels 2001, 46–47). Tuje je na ta način pripoznano kot nekaj osrednjega, nekaj, kar je kljub svoji tujosti in prav zavoljo nje, zaradi svoje iz-rednosti, »konstitutivno prebivajoče« (Waldenfels 2006, 50) znotraj reda samega in bistveno povezano s samo logiko vpraševanja po smislu. Je torej nekaj, kar se pričenja v redu/smislusamem in je »hkratno« z lastnim. Lastno namreč »nastaja na ozadju tujega, tuje pa že predpostavlja uobličevanje lastnega« (ibid., 70). Ali povedano drugače: tuje kot iz-redno je tisto, kar konstitutivno (p)odpira (Friesen 2014, 69) formo reda kot tako.

102 Takšno pojmovanje tujega kot iz-rednega, ki je vselej že prisotno in konstitutivno, je mogoče razložiti na primeru čudenja. Kolikor bi veljalo, da je čudenje prisotno samo, če je tuje še neprilastnjeno, bi nas ne pritegnilo nič že znanega. Vendar – nasprotno – kot predmet zanimanja velja tudi tisto, kar sicer že več kot odlično poznamo. Tako obstaja čudenje, ki ga poganja radovednost do tujega kot tistega, o čemer smo nevedni, pa tudi čudenje »tistega, ki se na kako stvar zelo dobro spozna in vedno znova začuti, kako se mu tisto dobro znano izmuzne in se s svojim odporom zoperstavlja razumevanju« (Waldenfels 2006, 52). Temu spoznanju se odlično prilega tudi primer tujega jezika, ki sem ga uporabil že pri razlagi relativnosti tujega. Ker namreč jezika ni mogoče ločiti od različnih družbenih situacij in kontekstov, v katerih se uporablja, je potrebno upoštevati, da moje učenje jezika, bolj ko se vanj poglobljam, ne vpliva zgolj na širino mojega besednega repertoarja, temveč, nasprotno, vpliva tudi na mojo kulturno zavest in izkustvo. »Možnost, da se tujost z rastočo izkušnjo intenzivira, zadeva vsa področja.« (Ibid.) Tako se isti princip tujosti dotakne tudi našega domačega jezika, ko, na primer, besedo, ki jo sicer poznamo, saj je del jezika, ki ga govorimo vsakodnevno in razumemo bolj ali manj v popolnosti, poiščemo v slovarju in ugotovimo, da je seznam njenih pomenov precej širši ali da je njen etimološki izvor povsem drugačen od tistega, na katerega bi sprva pomislili. Enako lahko v nekem trenutku zaznamo, da se neka beseda, ki jo sicer poznamo, lahko uporablja v dveh na videz precej različnih kontekstih, kar v nas zbudi občutek nenavadne tujosti v lastnem samem. Na primer: glagol »brati« je splošno razumljen v smislu branja besedila ali morda »branja z ustnic«, torej »razumevanja ustaljenih in dogovorjenih znakov« in »ugotavljanja misli, čustev po zunanjih znamenjih«,

a je obenem sopomenka glagola »nabirati«, ki pomeni »spravljati kam več posameznih stvari« oziroma »prihajati do določene količine« ali celo »delati gube« in »spravljati, pritrjevati [...] predmete drugega za drugim na kaj.«¹⁶ Četudi dobro poznamo oba glagola in razumemo povezavo med njima, ni prav nič čudnega, če nas presenetita in se nam zazdita na določen način tuja in vredna čudenja. In prav tu se pokaže resnična radikalnost tujega kot vselej prisotnega iz-rednega, ki je konstitutivno tako za mišljenje reda na eni kot za vpraševanje po smislu na drugi strani.

Na tem mestu dospemo do konca načrtane poti in z njim do drugačne zastavitve tujega. Šele ta drugačna, »radikalna forma tujosti« (ibid., 50) pomeni priznanje njegove vselej-že-prisotnosti. Priznanje, da se tujost »prijenja v lastni hiši« (ibid., 19), nam omogoča pogledati onkraj napak in zlorab, ki jih tujemu zadaja mišljenje reda, kakor tudi onkraj pomanjkljive pozornosti, ki jo tujemu namenja filozofska hermenevtika. Tujost, ki je, kot sem pokazal, vselej že-tu, ni absolutno izključena, niti ni zgolj del procesa prilastnenja, temveč je dogajanje, ki se me dotakne – se javi/pokaže/pred-postavi – prav zato in prav takrat, ko in ker se mi odteguje (ibid., 91). Že to, da o tujem sploh razpravljamo, jasno kaže njegovo že-prisotnost, izkušnjo lastnega v prepletu s tujim (Gutauskas 2015, 93–94). Učinka tujega se, kolikor je kot iz-redno prisotno v samem temelju tega, kar je lastno/znano, ne da zamejiti in nevtralizirati, saj ni nekaj, »kar lahko po svoji volji izbiramo in prebiramo« (Waldenfels 2001, 92). Občevanje s takšnim tujim ni pogojeno z njegovo asimilacijo v lastnem, temveč predstavlja potrebo po vzpostavljanju enakosti pogojev v relaciji tuje-lastno (Gutauskas 2015, 95). Vse to ne pomeni, da gre popustiti slehernemu tujemu, ki se pač javlja kot tuje. Kritičen pristop je nekaj, kar je vselej nujno, kajti sleherni način konstitucije smisla in vsaka oblika mišljenja reda – kakor tudi vsaka kultura in pristop k delovanju – omogočata nastanek specifičnih odklonov, ki jih je vsakokrat potrebno ustrezno obravnavati. Prav tako nikoli ne gre pozabiti na vprašanje moči, kajti izborjeni položaj tujega, v skladu s katerim je treba s tujim občevati in ga ne pretvarjati v absolutno izključeno, je potrebno ohranjati znova in znova. Ne smemo namreč pozabiti na nevarnosti

16 Za podrobnejšo razjasnitev glej slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, prosto dostopne na portalu *Fran*.

nenehnega ponovnega proizvodnje absolutno tujega ali na težavnost bojev za njegovo rekonceptualizacijo. Samo tako je s tujim mogoče živeti, ne da bi se mu vselej uklonili ali ga v celoti in povsem izničili.

Bibliografija | Bibliography

Agamben, Giorgio. 2013. *Izjemno stanje*. Ljubljana: Založba ZRC.

Bennett, Jonathan. 2017. »Selected Correspondence of Descartes.« *Early Modern Texts*. https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/descartes1619_1.pdf. Zadnji dostop: 12. marec 2020.

Berlin, Céla, in Giovanna De Maio. 2020. *Democracy after coronavirus: Five Challenges for the 2020s*. Washington DC: Brookings Institution.

Chen, Alexander H., Jessica Trinh in George P. Yang. 2020. »Anti-Asian sentiment in the United States - COVID-19 and history.« *American Journal of Surgery*. DOI: 10.1016/j.amjsurg.2020.05.020.

104 Chik, Holly. 2020. »France Had Covid-19 In November, Hospital Says After Analysis Of Chest Scans.« *South China Morning Post*, 24 avgust 2020. <https://www.scmp.com/news/china/society/article/3083599/france-had-covid-19-november-hospital-says-after-analysis-chest>.

Choi, Hayoung, in Dogyun Kim. 2020. »No elevators or hugs for South Korean coronavirus survivor now battling stigma.« *Reuters*, 7. april 2020. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-southkorea-patient/no-elevators-or-hugs-for-south-korean-coronavirus-survivor-now-battling-stigma-idUSKBN21I0GH>.

Esposito, Roberto. 2014. *Immunitas*. Ljubljana: Beletrina.

European Commission. 2020. *Coronavirus response*. Zadnja posodobitev: 3. november 2020. https://ec.europa.eu/transport/coronavirus-response_en.

Friesen, Norm. 2014. »Bernhard Waldenfels' Responsive Phenomenology of the Alien: An Introduction and Review.« *Phenomenology & Practice* 8 (1): 68–77.

Gadamer, Hans-Georg. 1999a. »In vendarle moč dobre volje.« *Phainomena* 8 (27–28): 127–130.

---. 1999b. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Nova revija.

Horsley, Jamie. 2020. »Let's end the COVID-19 blame game: Reconsidering China's role in the pandemic.« *Brookings*, 24. avgust 2020. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/08/19/lets-end-the-covid-19-blame-game-reconsidering-chinas-role-in-the-pandemic/>.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 2020. *Fran. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. Zadnja sprememba: 8. april 2020. <https://fran.si/>.

J. B. C. C. v. WOLF (2020), Civil Docket No. 1:20-cv-01509; Emergency Motion For A Temporary Restraining Order (District Court of Columbia, 2020). https://www.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.dcd.218829/gov.uscourts.dcd.218829.28.0_1.pdf. Zadnji dostop: 13. marec 2020.

Kant, Immanuel. 2010. »Razmišljanja o občutju lepega in vzvišenega.« V I. Kant, *Predkritični spisi*, uredila Zdravko Kobe in Rado Riha, 265–313. Ljubljana: Založba ZRC.

Komel, Dean. 1999. »Gadamerjeva hermenevtika kot metoda in interpretacija.« V Hans-Georg Gadamer, *Izbrani spisi*, 209–215. Ljubljana: Nova revija.

---. 2002. »Gadamerjeva hermenevtika in horizont sodobne umetnosti.« *Primerjalna književnost* 25 (1): 118–122.

Kreft, Lev. 2019. »De te fabula narratur.« V Achille Mbembe, *Kritika črnkega uma*, 299–311. Ljubljana: Založba ZRC.

Legal Information Institute. 2020. *42 U.S. Code Title 42 – The Public Health and Welfare*. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42>. Zadnji dostop: 12. marec 2020.

Mbembe, Achille. 2003. »Necropolitics.« *Public Culture* 15 (3): 11–40.

---. 2019. *Kritika črnkega uma*. Uredila Marina Gržinić in Lev Kreft. Ljubljana: Založba ZRC.

Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com>. Zadnji dostop: 12. marec 2020.

Mintautas, Gutasukas. 2015. »The Issue of Experience after Levinas: The Phenomenology of Bernhard Waldenfels.« V *Emmanuel Levinas: A Radical Thinker in the Time of Crisis*, uredil R. Šerpytytė, 91–100. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Nedoh, Boštjan. 2014. »Biopolitika med skupnim in imunim: k filozofiji Roberta Esposito.« V Roberto Esposito, *Immunitas*, 269–284. Ljubljana: Beletrina.

Page, Jeremy, Wenxin Fan in Natasha Khan. 2020. »How It All Started: China's Early Coronavirus Missteps.« *WSJ*, 24. avgust 2020. <https://www.wsj.com/articles/how-it-all-started-chinas-early-coronavirus-missteps-11583508932>.

Pristovšek, Jovita. 2019. *Strukturni razizem, teorija in oblast*. Ljubljana: Sophia.

Quijano, Aníbal. 2000. »Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America.« *Nepantla: Views from South* 1 (3): 533–580.

Rancière, Jacques. 2005. *Nerazumevanje*. Ljubljana: Založba ZRC.

Ricœur, Paul. 1998. »Kaj je tekst?« *Phainomena* 10 (25-26): 281–301.

Roth, Kenneth. 2020. »How Authoritarians Are Exploiting the COVID-19 Crisis to Grab Power.« *Human Rights Watch*, 07. april 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/04/03/how-authoritarians-are-exploiting-covid-19-crisis-grab-power>.

106 Smith, Matthew. 2020. »How unique are British attitudes to empire?« *YouGov*, 12. marec 2020. <https://yougov.co.uk/topics/international/articles-reports/2020/03/11/how-unique-are-british-attitudes-empire>.

Tödt, Daniel. 2012. »'Les Noirs Perfectionnés': Cultural Embourgeoisement in Belgian Congo during the 1940s and 1950s.« *Working Papers des Sonderforschungsbereiches* 640 (4). <http://edoc.huberlin.de/series/sfb-640-papers/2012-4/PDF/4.pdf>.

Vitez, Primož. 2010. »Uvod k Dodatku k Bougainvillovemu potopisu.« V Denis Diderot, *D'Alembertove sanje in drugi filozofski spisi*, uredil Miran Božovič, 219–221. Ljubljana: Založba ZRC.

Waldenfels, Bernhard. 1998. *Želo tujega*. Ljubljana: Nova revija.

---. 2001. »Onstran smisla in razumevanja.« *Phainomena* 10 (37-38): 31–48.

---. 2006. *Potujitev moderne*. Ljubljana: KUD Apokalipsa.

World Health Organization. 2020. »Considerations for quarantine of contacts of COVID-19 cases: interim guidance, 19 August 2020.« *World Health Organization*. [https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-quarantine-of-individuals-in-the-context-of-containment-for-coronavirus-disease-\(covid-19\)](https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-quarantine-of-individuals-in-the-context-of-containment-for-coronavirus-disease-(covid-19)).

Yong, Ed. 2020. »How The Pandemic Defeated America.« *The Atlantic*, 24. avgust 2020. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2020/09/coronavirus-american-failure/614191/>.